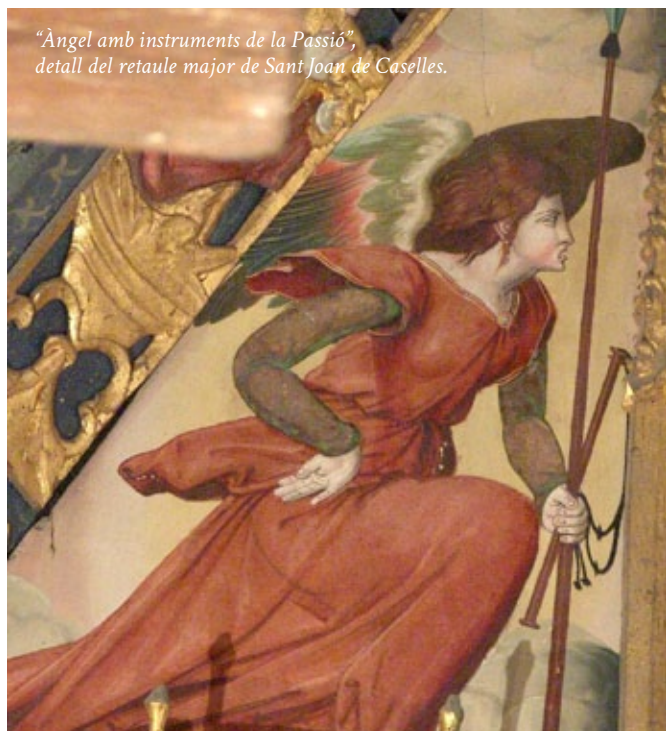

L'ICRPC* cataloga les arts de l'època moderna a Andorra (segles XVI-XVIII).

JOAN BOSCH

*"Àngel amb instruments de la Passió",
detall del retaule major de Sant Joan de Caselles.*

Una de les tasques actuals de l'ICRPC és la catalogació del patrimoni artístic andorrà de l'època moderna. És un encàrrec del Govern d'Andorra que l'ICRPC resol en col·laboració amb el Grup d'Art Modern de la Universitat de Girona. En realitat es tracta de la segona part d'un projecte de catalogació iniciat ja fa alguns anys i que, momentàniament, havia culminat en un estudi crític per cadascun dels objectes artístics d'època moderna conservats al Principat (bàsicament retaules o elements pertanyents a retaules desmembrats o malmesos).

És un projecte que creix gràcies a que es pot fonamentar en quatre pilars, ben sòlids. En un exhaustiu treball de camp, evidentment (d'anàlisi de les obres in situ, de documentació fotogràfica); en l'aprofitament de l'escassa però valuosa bibliografia dedicada al tema; en la recerca arxivística (centrada als materials notariais de l'Arxiu Nacional però també en la documentació relativa a Andorra conservada a la Seu d'Urgell o Lleida); i en l'aplicació d'una mirada crítica i d'unes estratègies analítiques que permetin conèixer a fons els objectes historicoartístics, comprendre'ls i explicar-los segons les coordenades històriques i les expectatives de la societat andorrana de l'època –la societat d'un sector del bisbat

d'Urgell, pel que fa a la demarcació religiosa.

Cadascuna d'aquestes tasques és profitosa i enriquidora. Així, per exemple, l'imprescindible i obligat treball de catalogació desplegat església per església a totes les parròquies de les valls, posa en evidència una dada importantíssima: la riquesa del patrimoni dels segles XVI, XVII i XVIII conservat als edificis religiosos, casals i museus d'Andorra. És una observació que ja permet avançar una de les conclusions de l'estudi: la importància capital que la producció artística de l'època moderna va tenir en la caracterització de la imatge històrica d'Andorra. Tanta com la que s'ha assignat a l'activitat artística de la suggerent i decisiva etapa medieval. Com va passar a les altres diòcesis catalanes, els segles de l'època moderna van ser artísticament molt dinàmics, una característica que s'ha esborrat de les esglésies catalanes per culpa de les destruccions ocasionades durant la Guerra Civil espanyola. Aquesta última, afortunadament, va estalviar el territori andorrà que avui ofereix uns temples transformats en evocadors palimsestos d'imatgeria acumulada des dels segles medievals –ressal-

Retaule de la capella de Sant Bartomeu, Sant Julià de Lòria.

Retaule de Sant Pere d'Aixirivall.

tem el impactant petit espai de Sant Cristòfol d'Anyós. Per a nosaltres, passats els llargs temps de l'injustificat menysteniment de l'art de les etapes del Renaixement i del Barroc, aquesta evidència, clamorosa i indiscutible, hauria de tenir conseqüències en la valoració de l'art dels segles XVI al XVIII i hauria de ser aprofitada en la política de gestió patrimonial andorrana.

A propòsit del pilar "arxivístic", els fruits han estat copiosos i transcendents, tot i que encara hi ha molts interrogants a contestar. Les anotacions dels fulls dels notaris andorrans han permès transformar un inicial recull patrimonial instal·lat en les incerteses d'un majoritari anonimat en un conjunt d'obres ric d'autories comprovades. Entre aquestes és inevitable destacar la troballa de la identitat del "Mestre de Canillo", la figura més rutilant del panorama artístic andorrà, que en endavant haurem d'aprendre a assimilar al binomi de Miquel Ramells i Guiu Borgonyó. Però també són molt rellevants l'aparició de Joan de Monerde com a mestre del retaule de Sant Cristòfol d'Anyós; l'activitat de l'escultor Antoni Tremulles a Sant Julià de Lòria, Aixirivall, Nagol, etc, entre 1617 i 1621; la de Miquel Orcau (o Orcall), a la policromia del retaule de Sant Serni de Nagol; la de Pere Carreu al daurat del retaule major de sant Corneli i sant Cebrià d'Ordino (1615-1619); o el descobriment de la fèrtil estada andorrana dels mestres Isidre Clusa i Agustí

Claramunt, començada el 1653 amb la fàbrica del retaule del Sant Crist de Sant Corneli i Sant Cebrià d'Ordino.

Totes les dades aplegades queden al servei dels objectius més preuats del catàleg: l'anàlisi crítica de cada obra i l'explicació global de la naturalesa de l'activitat artística desplegada a Andorra entre 1520 i 1770 aproximadament, que bàsicament s'afronta en aquesta segona etapa d'investigació en què participa l'ICRPC.

L'estudi de cada obra funciona com una acurada descripció, elaborada cercant un vocabulari crític ajustat i ric d'acord amb els paràmetres i les expectatives que mereix la tradició artesanal que produí els treballs i amb la seva contextualització com a productes de consum devot que han d'explicar-se des del seu lligam amb la història, l'economia, la religiositat i les expectatives de la comunitat rural. Ha calgut fer l'esforç d'introduir-se en l'univers conceptual de la societat de l'època, en aquell món marcat per una cultura i una exigència "artística" peculiars, en el qual una representació visual, en el cas de les imatges o les escenes referides a les conviccions religioses, era quelcom rar i preciós, ple d'una potència simbòlica que ara costa d'imaginar. Quelcom que es justificava per la seva funcionalitat devota, ja que cada retaule complia un paper fonamental en l'educació religiosa i com intermediari "visible" de la comunitat amb els seus advocats en el més enllà.

Per a contextualitzar les dades i els suggeriments aportats per la singularitat cada obra i de cada autor estudiat, el catàleg proposarà un seguit d'estudis introductoris a la realitat artística de les valls andorranes en el context de la producció de l'art devot en els països catòlics de l'àrea del Mediterrani occidental. D'aquests en podem avançar tres. El primer presentarà la naturalesa i del llenguatge ornamental i arquitectònic emprat als retaules i la seva evolució tipològica. És un relat que tindrà com a moments culminants la magnífica estructura encara gotitzant del retaule de Sant Joan de Caselles (1537), la decidida i pulcra arquitectura classicista dels retaules de la capella de Sant Bartomeu a Sant Julià de Lòria (1606) o del mestre Antoni Tremulles (1617-1620), i els variats conjunts salomònics de finals del XVII i de la primera meitat del XVIII.

El segon mirarà de caracteritzar el llenguatge pictòric i escultòric emprat pels tallers actius a Andorra i la menor o major competència "estilística" dels autors analitzats. És segur que observarem que fins i tot a les valls andorranes, com arreu d'Europa, l'evolució es-

Església de Sant Martí de la Cortinada.

"Flagel·lació", detall del retaule major de l'Assumpta i Sant Pere Màrtir de l'església parroquial d'Escaldes.

tilística i del llenguatge plàstic dels pintors i escultors depengué en gran mesura de l'impuls de les idees figuratives i compositives proposades pels gravats internacionals d'autors com ara Albrecht Dürer, Marcantonio Raimondi, Crispin de Passe, Johann I Sadeler, Gilles Sadeler o Lucas Vorsterman, usades abundantment els obradors més artesanitzats, els quals procuraven copiar-les per aconseguir referents gràfics atractius. Aquestes seran les responsables de guiar els canvis estilístics des dels dialectes tardogòtics fins a l'adopció de superfícies maneres "barroques".

Finalment, el catàleg procurarà deixar constància dels grans temes que van interessar i van involucrar la població andorrana fins a extrems que avui en dia costa d'imaginar: els temes devots lligats a una confiança cega en la salvació i a una por igualment cega en la condemna. Per a reconeixer-les cal llegir els retaules com a escenaris on s'explicaven els anhels i les conviccions religioses d'aquelles comunitats muntanyenques, tant els vinculats

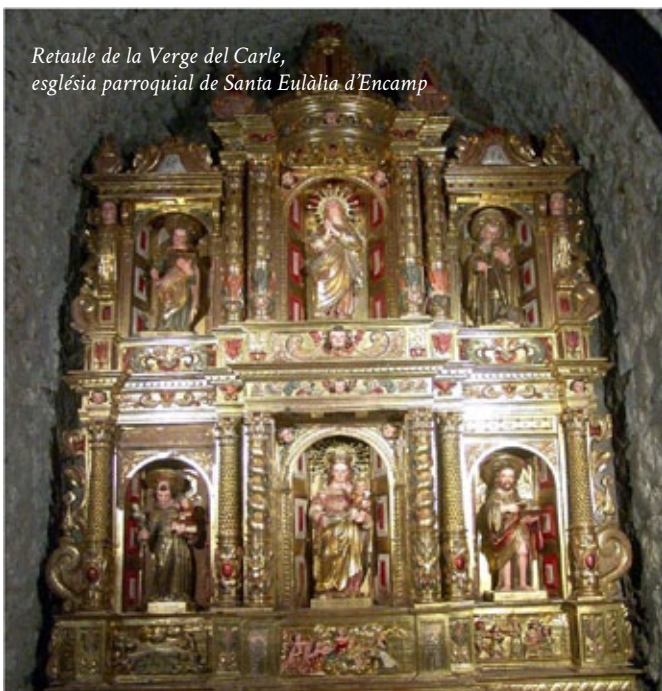
Retaule major de l'església parroquial de Santa Coloma.

a la peripècia local i a les creences nascudes en el si de les parròquies i lligades a la concreta història quotidiana (l'adhesió vers determinats sants amb facultats de tutela sobre les collites, els ramats, o de protecció davant de les malalties), com aquelles incorporades a còpia de decrets i dictats per les autoritats religioses, des del bisbe i els seus visitadors fins als predicadors dels convents de la Seu, preocupats per canviar l'espiritualitat utilitària i arcaica dels fidels per una de més volada especulativa. És aquest procés d'acomboiament de les comunitats vers unes creences més centrades en el poder mediador dels sagraments, o de la Mare de Déu, que van apareixent a les parròquies temes nous i de major densitat doctrinal, com la devoció a la Verge del Roser o a l'Eucaristia.

Creiem que amb aquest catàleg el Govern d'Andorra es dotarà d'una rica base argumental que podrà servir, també, per a desplegar una acció ferma de divulgació i acció cultural i educativa entorn d'aquest patrimoni, acostant el públic general a un llegat importantíssim que cal reivindicar com un capítol decisiu de la cultura visual d'Andorra, al nivell dels testimonis de la gran etapa medieval. Potser en el format d'un complement als centres d'interpretació ja existents sobre el passat romànic que ajudin a complementar i a fer encara més suggestives les visites a les esglésies i altres indrets patrimonials de les valls.

Joan Bosch Ballbona (ICRPC - Universitat de Girona)

*Institut Català de Recerca del Patrimoni Cultural

Retaule de la Verge del Carle, església parroquial de Santa Eulàlia d'Encamp